

Sandra Berg

*De waarheid
over Bram*

VCL serie

1

Louise stond in de kleine, gezellige keuken van haar seniorenwoning en schonk koffie in de sierlijke kopjes met roosjes. Het was heerlijk om iemand in huis te hebben, al was het slechts om te behangen. Niet dat ze altijd iemand in huis wilde hebben, dat niet. Die periode lag ver achter haar. Heel erg ver achter haar.

Maar zo nu en dan bracht het een warme gezelligheid met zich mee, zoals op dit moment.

Ze hoorde Bram een vrolijk lied neuriën terwijl hij het behang van een royale laag lijm voorzag. Hij had plezier in zijn werk. Eigenlijk was er maar weinig waar Bram geen plezier in had, meende Louise. Ze glimlachte en schikte koekjes op een zilveren schaalpje.

Aan de lijn dacht ze al lang niet meer. Ze had het wel gedaan, bijna een heel leven lang. En dat had nooit iets veranderd aan het feit dat ze een klein, mollig propje was, zoals haar man haar in een eindeloos ver verleden liefdevol had genoemd.

Vorig jaar was hij overleden. Hij was toen al lang niet meer de man geweest op wie ze ooit verliefd was geworden. Maar hij was haar echtgenoot geweest en ze had haar tijd met hem uitgezeten. Totdat hij op een regenachtige woensdag was gestorven en zij achterbleef met haar schuldgevoelens.

Klein, mollig propje. Ze glimlachte weer even bij die gedachte. Iets wat ze nu eindelijk weer kon. En ze genoot van de koekjes. En van al het andere lekkers dat de welvaart haar te bieden had. Ze was uiteindelijk zeventig. Waarom zou ze zich nog druk maken over haar lijn?

Ze zette de kopjes en het schaalpje met de koekjes op het dienblad, pakte het op en liep naar de woonkamer.

Bram keek op van de behangtafel. Hij glimlachte dankbaar. Zijn wangen bolden op als zijn mond een lach vormde, waardoor hij een kaboutergezicht kreeg. Maar hij had geen baard en geen snor, zoals je dat van een ware kabouter mocht verwachten. Net zo min had hij een puntmuts om zijn kalende schedel te bedekken. Maar hij werd buiten zelden zonder zijn geruite pet gezien.

Bram deed ook niet aan de lijn. Hij was niet al te groot van

stuk en had een ronde buik, waar hij graag zijn handen op liet rusten.

Maar het mooiste aan Bram waren zijn ogen. Zijn oprecht vriendelijke ogen, die zo veel troost boden als hij met je praatte. Want Bram Hogedijk was veel meer dan alleen de klusjesman, die zijn centjes in het kleine dorp Lomme verdiende.

‘Tijd voor koffie,’ zei Louise.

‘Heerlijk,’ reageerde Bram blij. ‘Het ruikt heerlijk.’ Hij inhaalde diep de lucht, gemengd met de geur van verse koffie.

Hij legde zijn kwast neer en wilde naar Louise toe lopen, toen hij opeens in zijn beweging bleef steken. Zijn gezicht kreeg een verschrikte uitdrukking en zijn handen grepen naar zijn borst.

Op datzelfde moment zakte hij door zijn benen, de mond iets geopend in een geluidloze kreet.

Louise gilde en liet het dienblad uit haar handen vallen. Ze haastte zich naar Bram toe en zag dat hij het bewustzijn had verloren. Ademhaling was niet meer zichtbaar en zijn lippen kleurden blauw.

Louise begon spontaan te trillen. Ik moet iets doen, dacht ze. Ik moet iets doen.

Ze knielde naast hem neer en begon ritmisch op zijn hart te drukken, in een poging met massage zijn hart weer op gang te brengen. Maar ze wist nauwelijks hoe het moest.

‘O God, Here God, help me,’ riep ze. ‘Neem hem nog niet bij U op.’

Bram reageerde echter niet op de hartmassage die ze probeerde te bieden. Louise krabbelde overeind en maakte dat ze bij het dressoir kwam, waar de telefoon stond. Met hevig trillende vingers toetste ze het alarmnummer in. Haar stem sloeg een paar keer over terwijl ze de vrouw aan de telefoon probeerde uit te leggen wat er aan de hand was, en het duurde allemaal langer dan ze verdroeg.

Toen de dame aan de andere kant van de lijn beloofde dat hulp onderweg was, gooide ze de telefoon aan de kant en knielde opnieuw naast Bram.

Ze zag dat ook zijn vingers blauw waren geworden en dat niets wees op enig teken van leven.

Louise wist niet wat te doen. Daarom vouwde ze haar handen

en bad: 'Here, Ik weet dat U neemt wat U toekomt. Maar alstublieft... neem Bram nog niet bij U op. Hij is nog niet zo oud. Hij is nog niet ziek. En hij heeft de wereld zoveel te bieden. Hij heeft mensen zoals ik nog zoveel te bieden.'

Maar terwijl Louise bad, wist ze dat het te laat was en dat de beslissing al lang was genomen.

Het leek zo oneerlijk. Maar was dat niet altijd zo?

Ze bleef doodstil naast Bram zitten.

'Lieve Bram. Ik had je nog zo graag willen bedanken,' zei ze. 'Je hebt zoveel voor mij gedaan, je hebt zoveel voor mij betekend. Je hebt geen idee.'

Tranen prikten in haar ogen. Ze rolden over haar wangen en drupten op de man die ze nog niet eens zo heel lang kende, maar om wie ze zoveel was gaan geven.

Bram Hogedijk. Dat was zijn volledige naam. Het drong tot haar door dat ze verder niet zoveel van hem wist. Alleen dat hij was wie hij was: een man die hulp bood. Een man die zoveel meer deed dan de klusjes waarvoor hij werd aangenomen. Niet omdat het van hem werd verwacht, maar omdat hij dat vanzelfsprekend vond.

Bram Hogedijk.

Louise hield haar handen gevouwen. 'Ik weet dat Uw beslissing is gevallen,' mompelde ze. 'Ik weet dat ik dat moet accepteren, al is het nog zo moeilijk. Ik neem aan dat U Uw reden daartoe heeft, al begrijp ik het nu nog niet. Maar ik wil U vragen om goed voor hem te zorgen. Geef hem een speciale plek, want hij verdient het. Bram was een goede man.'

Ze keek weer naar de man die zo stilletjes op haar fleurige vloerkleed lag. Ze keek naar de half behangen wand en naar de scherven op de grond, die in een plas koffie leken te verdrinken; naar de gebroken koekjes in diezelfde plas. Zo eenvoudig kon alles veranderen, alles kapotgaan.

Ze huilde.

Toen ambulance en politie voor de deur stopten, met loeiende sirenes en zwaailichten in gebruik, stond ze langzaam op en liep naar de voordeur. Ze voelde zich verdoofd.

Ze opende de deur en het felle licht van koplampen en zwaailichten drong haar kleine hal binnen. Ze keek naar de vreemde

gezichten en de uniformen.

‘Hij is dood,’ zei ze.

Alles wat daarna gebeurde, ging langs haar heen. Ze herinnerde zich vaag dat iemand haar naar de bank in de woonkamer begeleidde en haar een mok thee gaf. Ze was zich ergens bewust van de mensen die ijverig in haar kleine woonkamer rondliepen, Brams lichaam onderzochten en vragen aan haar stelden. Automatisch gaf ze antwoord, noemde ze de naam en het adres van de overledene, en dat hij daar alleen woonde, voor zover ze wist. Ze knikte toen de arts bevestigde dat Bram overleden was. Ja, natuurlijk, dat had ze toch al gezegd? Ze knikte ook toen de arts haar vertelde dat een begrafenisondernemer onderweg was om Brams lichaam op te halen. Ja, natuurlijk, hij kon hier niet blijven, dat snapte ze wel. Waar hij naartoe gebracht werd, vroeg ze niet, ze knikte alleen maar en keek voor zich uit zonder iets te zien.

En opeens was het weer stil. Misschien niet helemaal stil, want de buurvrouw was op de een of andere manier haar woning binnengekomen en zat naast haar, haar hand troostend op Louises mollige rechterbeen. Maar de mannen in uniformen waren opeens verdwenen. Net als Bram.

Ze was zich niet bewust van de kleine menigte die zich bij haar voordeur had gevormd. Ze was zich niet bewust van de dorpelingen die zich daar hadden verzameld en met een mengeling van afschuw en nieuwsgierigheid, ja, misschien zelf een beetje sensatiezucht, keken naar de persoon die op een lijikbaar uit de woning werd gedragen en in een gereedstaande zwarte auto werd geschoven. Ze namen aan dat het Louise was, maar iemand verspreidde de waarheid onder hen. Het was niet de kleine weduwe onder dat laken. Het was Bram Hogedijk.

Mompelende stemmen vormden een opgewonden melodie.

Bram Hogedijk. Wie had dat gedacht? Hij was nog niet eens zo oud. Ergens in de vijftig, toch? Hoe kon Bram nu opeens dood zijn?

Want iedereen kende Bram. Althans... ze dachten dat ze Bram kenden.

Maar kenden ze hem werkelijk?

De volgende dag zat Louise in haar kleine woning tegenover Jos Bruis, de politieman die ze als knaapje ooit een keer een draai om zijn oren had gegeven omdat hij haar dochter aan haar vlechtjes had getrokken toen ze een meningsverschil hadden gekregen op het stoepje van haar voordeur. Josje, die vroeger appels pikte in de boomgaard van boer Heren en die rotjes aanstak in de brievenbus van de familie Loonmans, die met hun riant inkomens altijd van mening waren geweest dat ze meer waren dan de rest van het dorp. Josje, die belletje trok bij ongeveer iedereen in de straat en die een kampvuur maakte op de bouwplaats en daarmee bijna de bouwkeet in brand stak. Josje, die menigeeen in het dorp bezig had gehouden met zijn kwajongensstreken en die toen volkomen onverwacht had besloten dat hij politieman wilde worden.

Jos Bruis had een speciale binding met Lomme, omdat hij er was geboren en opgegroeid. Hij was ook degene die de meeste zaken hier afhandelde omdat hij iedereen persoonlijk kende.

En nu zat Jos tegenover de kleine, mollige weduwe. Op de tafel stonden twee mokken koffie. Jos had die gezet. Hij had de koffie in die verschrikkelijke mokken gegoten die ze ooit van haar kleinkinderen had gekregen, maar Louise vergaf het hem. Misschien hoorden nette kopjes niet eens bij deze gelegenheid.

Jos zat tegenover haar vanwege Bram. Omdat hij wilde overleggen hoe het nu verder moest.

Want niemand kende Bram Hogedijk echt. Hij woonde illegaal in een caravan. Maar dat was allang bekend geweest en werd oogluikend toegestaan, omdat hij steeds had gezegd dat het slechts tijdelijk was, in afwachting van een woning. Iedereen had wel beter geweten, maar aangezien niemand last van hem had en de campingbeheerder beweerde dat hij gewoon een gast van hem was, accepteerde iedereen dat Bram op de camping bleef wonen. Maar over een eventuele familie was niets bekend. Bram was alleen maar Bram Hogedijk; een man alleen. Geen ouders, geen familie. Helemaal niets.

Bram had een begrafenisverzekering, had de politie ontdekt. Zij hadden met de sleutel die hij in zijn zak had gehad de caravan doorzocht en daarbij diverse papieren gevonden, zelfs iets wat op een testament leek. De zaak was nu verder in onderzoek,

maar nu moest eerst de begrafenis geregeld worden.

En daarom zat Jos nu tegenover Louise. Tenslotte was Louise de laatste minuten bij hem geweest en wist ze misschien wat er moest gebeuren.

‘Hij moet natuurlijk een behoorlijke begrafenis krijgen,’ vond Louise. ‘Bram was een gelovig man, dus er moet in elk geval een kerkdienst komen en een mooie toespraak bij het graf. Uiteraard hier in Lomme. Niemand weet tenslotte waar hij voorheen woonde en ik denk dat je kunt stellen dat hij bij Lomme hoorde. Dat hier zijn vrienden zaten.’

Jos knikte. Hij had eigenlijk niet anders verwacht. ‘Maar er moet van alles geregeld worden,’ bracht hij naar voren. ‘Ik zou het wel kunnen doen, of misschien de verzekeringsmaatschappij of de begrafenisonderneming, maar...’

Louise schudde meteen haar hoofd. ‘Dat zou niet juist zijn,’ vond ze. ‘Hij verdient een persoonlijke noot. Een warm afscheid. Ik regel het.’

Jos keek haar recht aan. ‘Weet je zeker dat het niet te veel voor je is? De man is hier tenslotte gisteren overleden en ik kan mij voorstellen dat je daar nog door van streek bent.’

‘Ik weet het zeker,’ verzekerde Louise hem. ‘Natuurlijk ben ik nog van slag door zijn overlijden. Het zou niet goed zijn als dat anders was. Maar ik ben in staat om de zaken te regelen. Ik ben zeventig, Jos. Ik heb al zo veel meegemaakt.’

Jos knikte en nam een slokje koffie. ‘Lekker,’ prees hij zijn zelf gezette brouwsel.

‘Te sterk,’ vond Louise. Maar ze glimlachte erbij. Het was een klein lachje, getekend door zorgen en pijn.

‘Als je ergens hulp bij nodig hebt...’

‘Dan trek ik je onmiddellijk aan je jas. Neem dat maar van mij aan,’ verzekerde Louise hem. ‘Maar ik denk dat het wel lukt. Vraag de begrafenisonderneming maar of ze contact met mij opnemen. Dan kunnen we samen het budget bekijken. Als het kan, komt er een waardig afscheid met veel bloemen en een mooie dienst. Dan regel ik een koffietafel voor erna, bij Gemma. Ik denk dat hij dat fijn zou vinden. Hij hield ervan als mensen elkaar opzochten, zelfs als het bij een begrafenis was. Omdat ze dan weer eens een keer met elkaar praatten, zei hij altijd.

Misschien moeten we zelfs iedereen aan het einde op een borreltje trakteren, als een laatste eer aan Bram. Bram hield wel van een borreltje.’ Ze glimlachte weer. ‘Uiteindelijk is het zijn dag,’ voegde ze eraan toe.

Jos knikte en nam nog een slok koffie. ‘Bram was me er een-tje,’ zei hij.

Louise knikte. ‘Ja, dat was hij.’

Het was een paar tellen stil.

‘Wie nodig je uit voor de begrafenis?’ vroeg Jos toen. ‘Wil je rouwkaarten versturen, en zo ja, heb je nog hulp nodig bij het schrijven?’

‘Een rouwkaart lijkt me niet zo’n goed idee,’ zei Louise. ‘Ik zou ook niet weten aan wie we die zouden moeten versturen. Ik weet dat hij erg veel mensen hier in Lomme kende en ik weet dat hij voor veel mensen meer was dan alleen een klusjesman. Maar ik weet niet precies wie hem op die manier kende en wie afscheid van hem wil nemen, en ik wil niemand overslaan. Bram zou dat vreselijk vinden. Het lijkt mij beter om een algemene uitnodiging voor de begrafenis te schrijven.’

‘Je zou een advertentie kunnen plaatsen in het streekblad,’ zei Jos. ‘Dat komt morgenmiddag uit, dus als je voor vier uur een advertentie doorgeeft, plaatsen ze die nog.’

Louise was het niet met hem eens. ‘Er zijn altijd mensen die het streekblad pas in het weekend lezen, of die het direct bij het oudpapier gooien. Nee, een algemene uitnodiging lijkt mij het beste.’

‘We zouden de uitnodigingen ergens kunnen ophangen,’ dacht Jos hardop.

Maar Louise schudde weer haar hoofd. ‘Dan wordt het alleen gelezen door de mensen die toevallig op die plekken komen waar de uitnodigingen hangen. Wat als Bram speciaal was voor iemand die de deur nauwelijks uit komt? Bram was iemand die zich uitgerekend het lot van zo iemand zou aantrekken.’

Jos knikte instemmend. ‘Misschien heb je daar gelijk in.’

‘Natuurlijk heb ik gelijk. Ik zal een aankondiging van de begrafenis schrijven en dan mag jij ervoor zorgen dat die wordt gekopieerd. Jullie jonge mensen weten precies bij wie je daarvoor moet zijn. Vanmiddag zal ik Koos van de post bellen en

hem vragen of hij die aankondigingen morgen huis aan huis wil verspreiden. Koos heeft toch altijd tijd genoeg als hij met de post rondgaat. Hij staat met iedereen uren te kletsen; ik geloof dat er maar weinig mensen in het dorp wonen die niet op de hoogte zijn van zijn volledige jeugd en zijn huidige politieke meningen. Morgen mag hij dan eens gewoon ouderwets werken.'

'Goed idee,' vond Jos. 'Bel me maar als je de aankondiging klaar hebt, dan laat ik die vanmiddag nog kopiëren.'

Louise knikte en nam een zuinig slokje koffie.

Jos stond op. 'Ik moet weer aan het werk. Maar laat het mij weten als je nog ergens anders hulp bij nodig hebt.'

Louise knikte. Ze begeleidde Jos naar de deur en liet hem uit. Het werd voorjaar en de bomen in de laan waar ze woonde stonden in de knop. Over korte tijd zou de roze bloesem het straatbeeld beheersen. Ze had het altijd mooi gevonden, die fleurige aankondiging van het voorjaar. Ze wist niet of ze er dit keer op dezelfde wijze van zou genieten.

Ze sloot de deur zachtjes en liep weer terug naar de woonkamer.

Een triest gevoel overviel haar. Bram Hogedijk was niet meer. Nooit meer zou ze zijn vrolijke gezicht zien als ze een klusje voor hem had verzonnen, nooit meer zou ze zijn prettige stem horen, nooit meer in zijn vriendelijke ogen kijken. Ze slikte moeizaam. Soms was het moeilijk om de wens van de Here te accepteren.

Ze ging weer aan de tafel in de woonkamer zitten en staarde een paar tellen voor zich uit.

Ze moest een openbare aankondiging maken. Maar wat moest ze daar in vredesnaam in schrijven? Misschien moest ze het eenvoudig houden. Niet meer dan alleen een aankondiging. Al leek dat weer geen recht te doen aan de persoon die Bram was.

Ze wist het eigenlijk niet.

Ze nam een slok koffie en trok een vies gezicht. Hij was werkelijk te sterk. Mannen konden niet koffiezetten, vond ze.

Ze stond op en pakte een pen en papier uit de lade van haar dressoir.

Hierbij kondig ik aan dat de rouwdienst voor de onlangs overleden Bram Hogedijk op vrijdag 1 mei zal plaatsvinden.

Ze hoopte tenminste dat de predikant van het dorp, Stan Lijers, dan tijd had. Een tijdstip kon ze uiteraard nog niet vermelden. Pas als ze met Lijers had gesproken. Maar het deed er in feite niet toe.

Aansluitend zal de begrafenis plaatsvinden op het kerkhof Onder de Eiken achter de kerk. Iedereen is welkom. Ter afscheid zal bij De Halte een koffietafel gereedstaan.

Louise keek naar de tekst die ze had geschreven. Ze schudde haar hoofd, frommelde het papier op en gooidde het aan de kant.

Op 27 april jl. is Bram Hogedijk van ons heengegaan, begon ze op het nieuwe vel. Voor velen onder ons was Bram Hogedijk veel meer dan alleen Bram Hogedijk. Voor velen was hij vriend, toeverlaat en steun. Ze las de regel nog een keer over en knikte goedkeurend. Bram hoorde bij Lomme. Om die reden zal ook zijn afscheid hier in Lomme plaatsvinden. Iedereen die Bram een warm hart toedraagt, is van harte uitgenodigd om daarbij aanwezig te zijn. De uitvaartdienst zal plaatsvinden in de Leonarduskerk op vrijdag 1 mei om...

De tijd kon ze nog niet invullen. Zelfs de datum stond niet met zekerheid vast, maar ze verwachtte dat Lijers wel iets kon regelen. Zo veel speciale diensten waren er niet in het dorp.

Aansluitend zullen we Bram begeleiden naar zijn laatste rustplaats op de begraafplaats Onder de Eiken. In restaurant De Halte zal daarna een koffietafel gereedstaan, zodat we met z'n allen het afscheid kunnen afsluiten, zoals Bram dat zou willen.

Louise bekeek haar tekst. Dat was al beter, vond ze. Ze twijfelde nog even. Moest ze iets persoonlijk vermelden, of was het beter om dat niet te doen?

In gedachten verzonken kauwde ze op de pen, zoals ze vroeger had gedaan tijdens haar kinderjaren in de schoolbank. Destijds was het een kroontjespen geweest waarop ze had gekauwd. De juffrouw die toen voor de klas had gestaan, had haar daarvoor menigmaal op de vingers getikt.

Bram, bijna ongemerkt wandelde je mijn leven destijds binnen, maar nu we afscheid moeten nemen, besef ik dat je niet alleen mijn leven, maar ook mijn hart binnenliep. Je was een ware vriend.

Louise keek naar die laatste persoonlijke noot. Ze twijfelde

nog heel even, maar besloot uiteindelijk dat ze hem zou laten staan. Bram verdiende een persoonlijke noot, een persoonlijk afscheid.

Ze dronk de koffie op, trok nog een keer een vies gezicht, en pakte toen de telefoon om Lijers en Gemma te bellen. Er moest nog heel wat geregeld worden voor de begrafenis. Ze had geen tijd om aan tafel te blijven zitten, gebogen over een papier, en zichzelf toe te staan die akelige leegte te voelen die Bram had achtergelaten. Gelukkig niet.

Het was vrijdag 1 mei en de zon deed zijn best om de belofte van het voorjaar waar te maken.

Het was ongeveer achttien graden en bijna windstil. De zon verspreidde een aangename warmte, die door de dikke kerkmuren werd buitengesloten. Maar het licht drong door de glas-inloodramen heen en tekende een kleurig patroon op de eikenhouten banken en de stenen vloer.

Louise was als een van de eersten in de kerk en zat vooraan. Ze zag hoe vele mensen de kerk binnenstroomden. Ze vermoedde dat een groot deel van de dorpsbewoners had besloten om de dienst bij te wonen. Het verbaasde haar niet bijzonder. Ze geloofde dat er maar weinig mensen waren die Bram Hogedijk niet hadden gekend. En Bram kennen was Bram mogen. Dat was tenminste haar eigen mening.

Ze was zich er niet van bewust dat die mening niet automatisch voor iedereen van toepassing was. Ze was zich er ook niet van bewust dat de spontane hulpvaardigheid van Bram niet door iedereen op prijs werd gesteld.

Achter in de kerk stond Gemma. Haar man Tom en hun tweeling Jill en Jenna liepen tussen de banken door naar voren. Gemma keek naar hun ruggen. Toms rug was recht en straalde een vastberadenheid uit die ze vroeger altijd had gekoesterd. Totdat die vastberadenheid was overgegaan in koppigheid. Tom had niets gezegd toen hij over de dood van Bram had gehoord. Hij had zich teruggetrokken in zijn eigen gedachten en had gezwegen, zoals hij dat altijd deed als hij ergens mee zat. De meisjes hadden gehuild.

Ze had hen niet getroost.

Nu stond ze hier alleen, achter in de kerk. Omdat ze meteen na de dienst weg moest, had ze gezegd. Uiteindelijk moest iemand ervoor zorgen dat alles gereedstond na de begrafenis.

Natuurlijk had ze personeel, maar ze kon zoiets niet alleen aan haar personeel overlaten. Personeel had leiding nodig, al dachten ze vaak dat ze het allemaal zelf wel konden.

Tom had gesuggereerd dat ze de begrafenis niet bij wilde wonen. Onzin, had ze gezegd. Dat was ook de reden waarom ze was meegegaan en nu achter in de kerk stond. Maar als ze eerlijk was, moest ze toegeven dat ze hier liever niet had gestaan, dat ze hier alleen maar stond omdat het van haar werd verwacht.

Ze had Bram nooit bijzonder gemogen. Ze had zijn bemoeienissen nooit bijzonder kunnen waarderen. Omdat hij zich mengde in zaken die hem niet aangingen, hield ze zichzelf voor. Maar de ware reden was minder duidelijk. Het was slechts een gevoel. Maar op slechts een gevoel kon je niet afgaan. Dat was onlogisch. Dus had ze haar eigen redenering bedacht.

Ze keek naar een oneindige stroom mensen die in de banken van de kerk plaatsnam. Ze hoopte dat niet iedereen naar de koffietafel kwam. Dan was het nog maar de vraag of ze voldoende in huis had. Ze had natuurlijk afspraken gemaakt met de bakker en de kleine supermarkt in het dorp, zodat het mogelijk was om op korte termijn voor extra broodjes en beleg te zorgen. Maar dat zou dan toch een heel geregeld met zich meebrengen.

Wat onrustig bewoog ze zich nog wat verder naar achteren en ze keek naar Lijers, die op de preekstoel plaatsnam om het woord te voeren. Ze vroeg zich af of Lijers Bram Hogedijk persoonlijk kende. Bram was vanaf het begin van zijn komst elke zondag in de kerk geweest. Hij had altijd achteraan gezeten, op zijn vaste plekje in het uiterste hoekje. Maar Gemma wist niet of Lijers ooit werkelijk met hem had gepraat. Ze verwachtte van wel. Iedereen scheen Bram Hogedijk tenslotte te kennen.

Lijers begon met een inleidend praatje. Hij vertelde dat ze waren samengekomen om afscheid te nemen van Bram Hogedijk, die het dorp destijds als volkomen vreemdeling binnen was gekomen, maar als een ware vriend van velen onder hen door God was thuisgehaald.

Heel even dacht Gemma aan haar moeder, die een halfjaar geleden overleed. Ze schoof die gedachte meteen weer aan de kant en probeerde zich te concentreren op de preek.

Lijers pakte de Bijbel erbij en las uit Lucas 10 de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan voor.

Gemma kende het verhaal, zoals ze vrijwel ieder verhaal uit de Bijbel kende. Ze was ermee opgegroeid. De gelijkenis van de barmhartige Samaritaan was een bijzonder verhaal. Maar ze weigerde te erkennen dat het van toepassing was op Bram Hogedijk, en onwillekeurig irriteerde het haar dat Lijers uitgerekend hiervoor had gekozen.

In zijn preek noemde Lijers de vraag van de wetgeleerde: ‘Wie is mijn naaste?’ Hij legde uit dat Jezus na zijn gelijkenis die vraag omgedraaid had en aan de wetgeleerde de vraag gesteld had: ‘Wie is de naaste geworden van het slachtoffer?’

Lijers nam een kleine pauze en ging daarna verder: ‘De naaste is in deze gelijkenis dus niet degene die geholpen moet worden, maar de persoon die iets doet om een ander te helpen. Het maakt niet uit wie hij is, het gaat erom wat hij doet. Bram Hogedijk is de naaste geworden van velen onder ons. Waar hij vandaan kwam en wie hij precies was, weten we niet. Maar we weten wat hij deed. We weten dat hij onze naaste was. En dat we vandaag afscheid van hem nemen als een ware vriend. Een naaste in de juiste betekenis van het woord.’

De mensen in de kerk knikten.

Gemma klemde haar tanden opeen. Het ging te ver om Bram op die wijze te beschrijven, bijna alsof hij een heilige was, vond ze.

Weer dacht ze aan haar moeder. Aan de laatste weken die haar moeder had doorgemaakt en aan datgene wat Bram voor haar had betekend. Maar daaraan wilde Gemma niet denken.

Ze schudde onwillekeurig haar hoofd en probeerde naar de rest van de preek te luisteren.

Vlak voordat de preek was afgelopen, trok ze zich stilletjes terug uit de kerk. Er was nog zoveel wat ze moest doen. Na de begrafenis zouden de dorpelingen massaal haar restaurant binnenlopen en verwachten dat de koffie voor hen gereedstond en dat ze hun hongerige magen konden vullen. En dan nog dat bela-

chelijke idee van Louise Lantman om de koffietafel af te sluiten met een borrel als een laatste soort eerbetoon...

Alsof het lovenswaardig was dat iemand graag borrels lustte.

Maar als Louise dat zo wilde, dan gebeurde het zo. Gemma had een restaurant en ze deed wat er van haar werd verwacht en waarvoor ze werd betaald.

Ze haastte zich naar De Halte, liep naar binnen en deelde meteen commando's uit aan het personeel. Ze waren al begonnen met het gereedmaken van de koffietafel, maar Gemma hield graag zelf de regie. Ze had het gevoel dat het de enige manier was om de zaken goed te regelen. Zij wist wat nodig was, wat mensen wilden. Haar restaurant was niet voor niets een succes.

Toen de mensen na de begrafenis het restaurant van Gemma binnenliepen, waren ze rustig. Iedereen leek nog onder de indruk van de plechtigheid en men had weinig behoefte om te praten.

Tom liep meteen naar de keuken, waar Gemma de scepter zwaaide om ervoor te zorgen dat de gasten correct werden bediend.

De kinderen bleven in de zaal achter. Ze hadden allang geleerd dat ze hun moeder beter met rust konden laten als het druk was, en er waren andere kinderen uit het dorp in het etablissement aanwezig met wie ze zich konden vermaken. Al was 'zich vermaken' iets wat hun de afgelopen dagen nog onmogelijk had geleken omdat oom Bram, zoals ze hem stiekem noemden, dood was. Ze vonden het nog een beetje vreemd om gewoon te spelen, nu Bram zomaar was heengegaan. Maar het ging toch vanzelf.

Tom had zich inmiddels tot Gemma gewend. 'Het was een mooie begrafenis.'

'Fijn.' Het klonk wat koel.

'Vervelend dat je er niet bij was.'

'Ik was bij de dienst.'

'Je stond achteraan in de kerk en je vertrok voordat de kist naar buiten werd gebracht.'

'Ik had dingen te doen.'

'Je had het aan het personeel over kunnen laten.'

'Nee, dat had ik niet kunnen doen.'

Het was een paar tellen stil. 'Jawel,' zei Tom toen. 'Je had het wel kunnen doen, maar je wilde het niet. Ik begrijp het niet... Na alles wat hij voor je moeder heeft gedaan. En voor onze kinderen...'

'Hij mengde zich in moeders leven en moeder was te naïef om dat te begrijpen.'

'Je weet wel beter dan dat.'

'Hij bemoeide zich overal ongevraagd mee. Met mijn moeder en met mijn kinderen. En daar moet ik dankbaar voor zijn?' Ze keek Tom fel aan.

Tom schudde triest zijn hoofd.

‘Ik heb werk te doen,’ zei Gemma. Ze draaide zich om en schikte broodjes op een van de schalen.

Tom keek nog een paar tellen naar haar gebogen rug. Het trieste gevoel dat hem de laatste tijd zo vaak overviel, spookte om hem heen, klaar om hem volledig met ellende te overspoelen.

Tom draaide zich met een ruk om en liep terug de zaal in. Hij begreep Gemma niet. Hij begreep haar al lang niet meer.

In het restaurant kwamen stilaan de gesprekken op gang. Na een rustige binnenkomst noemden een paar mensen nog wat aarzelend de mooie dienst.

Als vanzelfsprekend ging het gesprek over op de man van wie ze tijdens die mooie dienst afscheid hadden genomen: Bram Hogedijk.

‘Hij was er altijd als je hem nodig had,’ zei Margret, een acht-enveertigjarige vrouw met een schoonheid die definitief leek op te lossen met het verstrijken van de jaren. ‘Als je ergens mee zat, hoefde je hem maar te bellen. Een kapotte afvoer, een wasmachine die niet werkte... Altijd klaar om te helpen en altijd tijd voor een gezellig gesprek.’

Margret dacht aan die ene keer dat ze hem bij zich had geroepen omdat de wasmachine niet meer werkte. Ze had gehuild, die keer. Niet omdat de wasmachine kapot was gegaan, maar omdat het gebeven van de wasmachine de laatste druppel was geweest in een reeks ingrijpende gebeurtenissen. Ze had destijds een buitenechtelijke relatie gehad met Lars van haar werk. Knappe, vlotte Lars. Lars had alles gehad wat haar eigen man, Leonard, niet had gehad. Leonard was dik geworden in de tijd die hij met Margret als haar echtgenoot had doorgebracht. Zijn haren waren dun geworden en hij had een bril gekregen. Hij was rustig geworden. Geen avontuur meer. Geen passie meer. Opeens was Lars er geweest en de wereld om haar heen had weer kleur gekregen. Maar ze had zich niet door hem laten verleiden. Totdat haar zoon Pim ziek werd. Ernstig ziek. Leukemie. Het had haar woedend gemaakt. Leonard had zich teruggetrokken in zichzelf en haar in de steek gelaten met haar woede en angst. Zij had steun bij Lars gezocht, totdat ze op een punt was gekomen dat ze Leonard wilde verlaten om haar leven met Lars door te brengen. Precies op een moment waarop Pims situatie kritiek werd, waar-

door Leonard volledig wegviel in een depressie. Een moment waarop bovendien haar moeder onverwacht stierf. En uitgerekend toen waren Lars' motieven minder onbaatzuchtig gebleken dan ze had verwacht.

Haar wereld was ingestort. De toekomst van haar en haar gezin leek uitzichtloos – en net op dat moment was de wasmachine ermee opgehouden.

Bram was binnengekomen in zijn werkkleding en met zijn opgewekte praatje. En Margret was op een fauteuil neergezakt en was gaan huilen. Alsof er nooit meer een einde aan zou komen.

Bram had een mok thee voor haar gemaakt en een deken om haar schouders gelegd, zonder woorden.

Pas toen ze weer wat rustiger was geworden, had hij gevraagd of ze erover wilde praten. En dat had ze gedaan. Ze had verteld over Leonard, over Pim en over Lars.

Bram had geluisterd.

Toen ze haar verhaal had gedaan en wachtte op een veroordeling of berisping van zijn kant vanwege wat ze met haar leven had gedaan, was die niet gekomen.

‘Het leven biedt soms uitdagingen die we liever zouden vermijden,’ had hij slechts gezegd. ‘Maar misschien kunnen we ervan leren.’

Zij had hem vragend aangestaard.

‘Je had het over Lars. Over zijn mooie uiterlijk, zijn vlotte uitstraling en over de passie die hij bood...’ zei hij.

Margret had geknikt. Een beetje beschaamd.

‘Je had het over Leonard, over het feit dat hij was ingeslapen en over het feit dat hij in de diepte verdween, uitgerekend nu het zo slecht ging met Pim.’

Margret knikte.

‘Mannen zijn soms gecompliceerd,’ zei Bram. Hij had er een beetje verontschuldiging bij geglimlacht. ‘Als het hun te veel wordt, zwijgen ze. Misschien omdat een man zo vaak wordt voorgehouden dat hij sterk moet zijn. Terwijl mannen dat niet altijd kunnen zijn. Terwijl mannen vanbinnen ook weg kunnen teren van verdriet. Al kunnen ze er niet over praten.’

Margret had even moeizaam geslikt.

‘Jij had Leonard nodig en Leonard had jou nodig. Maar jullie

kozen ieder een eigen weg in de verwerking van je verdriet. Dat is iets wat vaak gebeurt. Mensen hebben het vaak niet in de gaten. Het gebeurt gewoon. Maar jij, Margret, jij ziet het nu wel. Ik hoor aan je manier van praten dat je je zorgen maakt om Leonard. Dat je je schuldig voelt...'

'Als ik geen ander had gehad...'

'Ik denk niet dat Leonard weet dat je een ander had. Leonard probeert gewoon op zijn eigen onhandige manier zijn zorgen te verwerken en dat lukt hem niet zo goed. En dat doet jou pijn. Het is niet voor niets dat je uitgerekend nu je relatie met Lars in een ander daglicht ziet. Misschien is het wel zo dat je nu pas beseft wat je ware gevoelens zijn ten opzichte van Leonard.'

'Ik wil hem niet kwijt,' had Margret zacht gezegd. Het had haar zelf verbaasd. Maar het besef was op dat moment gekomen. Ze wilde Leonard niet kwijt. Want uiteindelijk draaide het allemaal niet om het uiterlijk en om de passie. Uiteindelijk was het alleen het gevoel diep vanbinnen dat telde. Een gevoel dat ze, uit onvrede met zichzelf en misschien met de wereld om haar heen, had weggestopt voor oppervlakkig geluk.

'Dat weet ik wel,' had Bram gezegd. 'Dat weet ik wel. En het is nog niet te laat. Laat Lars gaan en probeer je angsten en zorgen om Pim met Leonard te delen. Hij zal er niet gemakkelijk over praten, maar hij is degene die je het beste begrijpt. Omdat het ook zijn kind is.'

Margret had geknikt.

'Pim heeft jullie allebei nodig. En jullie hebben elkaar nodig,' had Bram gezegd.

Margret had weer geknikt. Ze had geweten dat Bram gelijk had.

Die avond had ze haar relatie met Lars definitief verbroken. Meteen daarna had ze met Leonard gepraat. Niet over haar buitenechtelijke relatie, maar over Pim. Over haar zorgen en haar angsten.

Leonard had nog niet veel gezegd. Maar ze had hem laten merken dat ze er voor hem was. Dat ze van hem hield. En ze had beseft dat ze dat niet had hoeven te spelen. Dat de liefde er werkelijk was, en er waarschijnlijk altijd al was geweest. Pim was erdoorheen gekomen en Leonard was langzaam maar zeker uit

zijn diepe dal geklauterd.

Margret en Leonard hadden nog steeds geen passionele relatie. Leonard was nog steeds te dik en kalend. Maar ze hadden iets gehad wat zo veel belangrijker was, had Margret geleerd.

En het was Bram geweest die haar daarop had gewezen.

‘Bram was een goede man,’ zei ze tegen niemand in het bijzonder.

‘Dat was hij,’ was Levine het met haar eens geweest. ‘Hij heeft mij geholpen met het dak toen het lekte en ik geen reparatiebedrijf kon betalen. Hij klom in zijn eentje op het dak en repareerde het.’

Levine was zesendertig en getrouwd geweest met Simon. Het was geen gelukkig huwelijk geweest. Simon had een verslaving gehad. Simon had gegokt. Haar huwelijk was een tijd van armoede geweest. Een tijd waarin aan het einde van de maand geen geld meer was geweest voor de boodschappen en de rekeningen. Maar Levine was er altijd van overtuigd geweest dat ze Simon kon helpen. Tot op die ene dag waarop hij haar had opgebiecht dat er een andere vrouw in zijn leven was, met wie hij verder wilde. De dag waarop ze ook had ontdekt dat zijn schulden veel hoger waren opgelopen dan ze had kunnen vermoeden. De dag waarop ze had moeten beseffen dat ze alles moest verkopen, om op z'n minst een deel van de schuld in te lossen waar hij haar mee achterliet. Omdat al zijn geld was vergokt en opgemaakt aan zijn nieuwe liefje, die een twijfelachtige reputatie had.

Simon was de weg kwijtgeraakt, ondanks alles wat ze voor hem had gedaan, en wilde niet meer geholpen worden.

Levine was achtergebleven in een leeg huis, zonder geld. De verwarming moest omlaag, waardoor het kil werd in huis. Ze had geen moderne apparatuur of enige luxe. Haar garderobe bestond uit afdankertjes van anderen en haar maaltijden waren karig in die tijd. Ze had vaak gekeken naar de leuk geklede vrouwen in de supermarkt, die kozen voor een heerlijk stukje vis en een stukje kaas bij een glaasje wijn. Vrouwen met mooi gekapt haar, prattend over hun laatste uitje of hun vakantie naar een warm land.

Het had Levine bitter gemaakt.

En toen was het dak gaan lekken. Levine had geen geld gehad voor een reparatie. Ze had geprobeerd om hulp te krijgen bij de

gemeente en ze was boos geweest op iedereen. Omdat het zo oneerlijk was.

En opeens was Bram er geweest. Ongevraagd en onverwacht. Hij had haar aangeboden om haar te helpen, en op haar bitse opmerking dat ze hem niet van werk kon voorzien omdat ze er het geld niet voor had, had hij slechts zijn schouders opgetrokken en gezegd dat het geen haast had. Dat ze over een jaar, of over een paar jaar, desnoods over tien jaar mocht betalen.

Hij had niet eens gewacht op een reactie van haar kant, maar was aan het werk gegaan.

In eerste instantie had Levine nog gevochten met die bittere woede in haar en had alles wat de man op haar dak had gedaan haar kwaad gemaakt, hoe tegenstrijdig dat ook was.

Maar uiteindelijk was haar woede gezakt in de dagen dat hij trouw op haar dak aan het werk was geweest, en had ze hem uitgenodigd voor de koffie.

‘Goedkope koffie,’ had ze tegen hem gezegd. ‘En ik kan helaas geen koekje aanbieden. Geen geld.’

Bram had haar met die vriendelijke lach van hem aangekeken. ‘Ik proef geen prijs aan de koffie die ik krijg,’ had hij gezegd. ‘Ik proef alleen of hij met liefde is gezet.’

Ze had er even om gelachen, maar daarna meteen weer die bittere trek om haar mond gekregen. Bram was er voorzichtig over begonnen: dat het soms niet gemakkelijk was om met een minimuminkomen rond te komen, terwijl iedereen om je heen genoeg geld leek te hebben.

En zij was er meteen op in gegaan. Ze had geklaagd: dat ze haar haren waste met goedkope shampoo, waardoor het als droog stro aanvoelde, en dat ze met diezelfde shampoo de was deed omdat wasmiddel te duur was. Dat ze de verwarming laag moest zetten omdat de rekeningen anders onbetaalbaar werden, en dat er nooit geld was voor een lekker stuk vlees, mooie kleding of de kapper. Dat er voor haar nooit de mogelijkheid was voor een uitje, laat staan een vakantie.

Bram had haar laten klagen. Hij had geen geïrriteerde gezichtsuitdrukking gekregen zoals de andere mensen in het dorp. Hij was niet ongeduldig geworden en had niet geroepen dat ze toch gezond was en dat ze daar dankbaar voor moest zijn. Nee. Hij

had gewoon geluisterd en begrijpend geknikt.

‘Het is moeilijk,’ had hij uiteindelijk gezegd. ‘En het lijkt zo oneerlijk.’

Precies. Dat had ze precies bedoeld.

‘Maar soms kun je een situatie niet meteen veranderen en dan moeten we roeien met de riemen die we hebben. Dan moeten we gewoon naar buiten lopen en genieten van de zon die voor niets schijnt en van de regen die gratis water voor de planten levert. Dan moeten we misschien naar het bos gaan en luisteren naar de vogeltjes, die geen geld vragen voor hun gezang. Of op een regenachtige dag een uitje richting bibliotheek maken, omdat lezen een vlucht naar een wonderbaarlijke wereld mogelijk maakt, en omdat je er andere mensen kunt treffen terwijl je gebruikmaakt van de mogelijkheid om een gratis ochtendkrantje te lezen.

Soms kun je een uitdaging vinden in het bij elkaar zoeken van mooie gebruikte kleding en unieke combinaties daarvan maken en jezelf kleden op een manier die uniek is. En misschien zul je je haren zelf moeten bedwingen tot een mooi of misschien wel grappig model en kun je lachen om de mensen die veel geld betalen voor een kapsel waarvan er dertien in een dozijn gaan.

En soms kun je ’s avonds in je bed gaan liggen met een warme kruik in je armen en genieten van de zachtheid van je matras en de warmte van kruik en dekens. Omdat dat niet voor iedereen vanzelfsprekend is. Omdat er mensen zijn die geen warm bed hebben. Omdat er mensen zijn die leven in een land waar geen eten en geen vrede is. Omdat er mensen zijn die zorgen hebben die wij ons niet eens kunnen voorstellen.

Misschien zijn we het die mensen wel verschuldigd om te genieten van de luxe van een warm bed en een dak boven ons hoofd. Van de luxe van vrede.’

Hij had haar aangekeken en Levine had zich op dat moment geschaamd. Omdat ze wist dat Bram gelijk had. Er waren zo veel mensen die het moeilijker hadden. Iedereen had dat altijd al genoemd, maar niet op deze wijze.

‘Dat maakt het niet altijd gemakkelijker,’ had Bram gewaarschuwd. ‘Maar het maakt het anders.’

Levine had geknikt.

‘Je kunt het zien als een last of als een uitdaging. In dat laatste geval kun je oplossingen zoeken, je creativiteit erop loslaten en het heft weer in handen nemen.’

Levine had opnieuw geknikt.

Ze had het goed tot zich laten doordringen. Nog steeds had ze geen geld, maar ze had inmiddels vele boeken gelezen met tips over bezuinigingen, en ze had een begeleidster in de arm genomen die haar hielp met het aflossen van de schulden en die gesprekken voerde met instanties over schuldsanering.

Levine had haar eigen groentetuintje, kippetjes die eitjes legden en die haar voorzagen van een lekker stukje vlees op z'n tijd. Ze was creatief geworden in het vervaardigen van shampoos en crèmes en ze had geleerd te genieten van de dingen die gratis waren. Ze had daarmee het respect gewonnen van menige dorpsbewoner en haar voorbeeld werd fanatiek gevolgd.

En als ze nu 's avonds in haar warme bed lag, met de kruik in haar armen gesloten alsof het om een minnaar ging, heerlijk warm tegen haar buik, dan was ze dankbaar voor wat ze had.

Dan dankte ze Bram.

‘Bram had het hart op de goede plek,’ zei ze. Ze knikte erbij.

‘En hij was een wijs man,’ meende Ronald. Hij nam een slok koffie en dacht aan de keer dat Bram hem met de auto had geholpen.

Jantien was voorbij gewandeld en Ronald had de toen vijftigjarige lerares nagekeken. Bram had het gemerkt en had gegrijsd.

Ronald kon zich nog goed herinneren dat hij toen had gebloed. Hij had zich daarvoor geschaamd; een achtenvijftigjarige man, blozend als een verliefde puber.

‘Mooie vrouw,’ had Bram opgemerkt.

Ronald had alleen haastig geknikt en zich weer over de motor van zijn auto gebogen.

Bram had hetzelfde gedaan, maar had ondertussen het onderwerp ‘Jantien’ weer aangehaald.

‘Waarom spreek je haar niet aan?’ had hij gevraagd.

‘Wat moet ik tegen haar zeggen?’ had Ronald teruggekaatst.

Hij had het werkelijk niet geweten. Natuurlijk had hij eerder korte gesprekjes met Jantien gevoerd, maar die waren slechts

oppervlakkig geweest. Vooral omdat hij zelf niet echt veel had durven te zeggen. Uiteindelijk was hij op jonge leeftijd getrouwd en had hij het nooit meer nodig gehad om contact te zoeken met andere vrouwen, totdat zijn vrouw drie jaar geleden was gestorven.

In eerste instantie was er alleen het verdriet geweest. Maar uiteindelijk was het leven doorgedaan en had hij Jantien getroffen. Nou ja, hij was haar tegengekomen in de supermarkt en had een kort praatje met haar gemaakt. En sindsdien was hij dusdanig van de lerares onder de indruk geweest dat er geen zinnig woord meer uit was gekomen.

‘Maakt het wat uit waar je over praat?’ had Bram gevraagd.

‘Ik wil geen domme indruk wekken.’

‘Dan moet je niet nadenken over de dingen die je wilt zeggen, maar gewoon jezelf zijn.’

Jantien was weer langsgekomen. Blijkbaar was ze alleen even naar de brievenbus, bij Ronald op de hoek, gelopen.

Bram had haar vriendelijk begroet en was een praatje met haar begonnen. Ronald had er met een rood hoofd bij gestaan. Totdat Bram hem in het gesprek had betrokken. En opeens was het min of meer vanzelf gegaan en had Bram zich stilletjes en bijna ongemerkt uit het gesprek teruggetrokken.

Ronald keek even opzij, naar Jantien, die hem een liefdevolle glimlach schonk. Jantien, die door Brams toedoen zijn partner was geworden.

‘Een heel wijze man, die Bram,’ herhaalde hij.

Mandy hoorde het. Ze zei niets, maar ze vond dat Ronald gelijk had. Net als de anderen.

Ze had niets met volwassenen, maar Bram was speciaal voor haar geweest. Een uitzondering op de regel. Bram had vaak met haar een gesprekje gevoerd. Op de een of andere manier had ze zich bij hem nooit zo ongemakkelijk gevoeld als bij andere volwassenen, maar echt veelzeggende gesprekjes waren het niet geweest. In ieder geval niet totdat hij haar die keer oppikte, toen ze was weggelopen van huis na een fikse ruzie met haar ouders. Het was een laatste ruzie in een lange reeks van meningsverschillen geweest, die vrijwel allemaal betrekking hadden gehad op de keuze die ze destijds had gemaakt.

Ze had een relatie gehad met een kerel die bijna twintig jaar ouder was dan zichzelf en die getrouwd was. Haar ouders waren daar achter gekomen en waren woedend geweest. En zij was ermee doorgestaan, ervan overtuigd dat echte liefde nu eenmaal niet te verloochenen viel.

Tot die ene avond, waarop de ruzies haar te veel waren geworden, ze haar tas had gepakt en was vertrokken.

Ze had naar haar vriend toe willen gaan. Ze had wel geweten dat ze hem daarmee in de problemen zou brengen, maar ze had gevonden dat er geen andere keuze was.

Maar toen ze in zijn straat had gestaan en door het raam van zijn woning naar binnen had gekeken, had ze zijn gezin gezien: twee ouders en drie kinderen, die samen aan tafel zaten en plezier hadden.

Een vrouw die hem liefdevol aanraakte.

Ze had daar gestaan en naar hen gekeken, in het donker, in de regen.

En toen was Bram met zijn auto voorbijgereden. Hij was gestopt en had het portier voor haar geopend, zonder iets te zeggen. En zij was ingestapt, twijfelend nog.

Bram had haar even aangekeken en daarna door het raam de woning binnengekeken en het gezin gezien, waar Mandy naar had zitten staren.

‘Een gelukkig gezin.’

Mandy had geen antwoord gegeven.

‘In ieder geval zo op het oog.’

‘Denk je dat hij van haar houdt?’ had Mandy toen gevraagd.

Bram had een paar tellen gezwegen en peinzend naar het raam gekeken. ‘Ik denk het wel,’ had hij toen gezegd. ‘Op zijn eigen manier en misschien op een wat egoïstische wijze, maar ja, ik denk het wel.’

Mandy had alleen maar geknikt.

‘Waar wil je naartoe?’ had hij toen gevraagd.

Mandy had haar schouders opgehaald. Ze had het niet geweten. Haar liefde voor de man leek niet wederzijds. In ieder geval niet op de wijze waarop zij hem had liefgehad. En haar ouders waren kwaad op haar.

‘Weet je wat?’ had Bram gezegd. ‘We gaan samen naar dat

kleine wegrestaurant, net buiten het dorp. Ze maken er heerlijke chocolademelk.'

'Het is toch een restaurant?'

'Het is meer een rustplaats voor vrachtwagenchauffeurs, waar je iets kunt eten, maar waar je ook gewoon wat warmes kunt drinken en een stuk gebak kunt bestellen. En wat is er nu lekkerder dan warme chocolademelk en een groot stuk appelgebak.'

Hij had even gegrijsd en niet eens op antwoord gewacht. Hij was regelrecht naar het kleine wegrestaurant gereden, dat Mandy altijd alleen van de buitenkant had gezien. De warme gezelligheid binnen had haar getroffen.

Het had meer van een grote huiskamer weg gehad dan van een wegrestaurant, met zijn eiken tafels en stoelen en donkerrode persjes op de tafels, de zithoek bij de haard en het pluizige tapijt op de plankenvloer. In een gemoedelijke sfeer hadden een paar chauffeurs een maaltijd gegeten en koffie gedronken.

Bram had voor Mandy en zichzelf chocolademelk en appelgebak besteld, wat verrassend goed had gesmaakt.

Hoewel hij het niet over haar verhouding had gehad, was het haar duidelijk geweest dat hij ervan wist. Maar hij had het niet genoemd. Hij had gewoon een praatje met haar gemaakt over alledaagse dingen.

Pas toen ze plotseling, zonder inleiding, had verteld dat ze ruzie met haar ouders had gehad, was dat ter sprake gekomen.

'Bezorgdheid,' had Bram gezegd. 'Ouders willen altijd dat het goed gaat met hun kinderen, dat ze de goede keuzes maken. Als dat niet gebeurt, worden ze boos. Niet eens zozeer op hun kinderen als wel op zichzelf. En boze mensen zijn niet altijd redelijk. Zelfs niet als de bedoelingen goed zijn.'

'Ik denk dat ik ook niet redelijk was.'

'Omdat je ook boos was. Omdat je je onbegrepen voelde.'

Dat had hij precies goed gezegd. Ze had zich onbegrepen gevoeld.

'Ik kan niet meer terug. Ze zijn zo kwaad...'

'Ze zijn nu vooral bang.'

'Hoe weet je dat? Ben je bij hen geweest? Moest je mij zoeken?'

Onwillekeurig had ze die verdedigende toon weer aangeno-

men, die ze steeds tegenover haar ouders had gebruikt.

Maar Bram had slechts zijn hoofd geschud. ‘Omdat ik weet hoe ouders zijn.’

‘Mijn ouders?’

‘Alle ouders. Ze kunnen boos worden als kinderen keuzes maken die in hun ogen verkeerd zijn. Ze kunnen dingen zeggen die ze niet menen. Maar alleen vanuit bezorgdheid. Omdat ze het beste willen. En als ze dan het kind dreigen te verliezen, komt de angst.’

‘Ik weet het niet...’

‘Ik kan je naar hen toe brengen. Ik kan wachten totdat ze je binnenlaten en nog even daarna. Je kunt altijd weer naar buiten lopen, naar mij toe, als het anders is dan ik verwacht.’

Mandy had gehuiverd. Ze wilde niet meer buiten rondzwerven. Ze wilde niet meer in de regen staan en door het raam naar binnen kijken. Ze wilde naar huis gaan.

Ze had op haar onderlip gebeten en geknikt.

En Bram had haar naar huis gebracht en gewacht, precies zoals hij had beloofd.

Mandy’s ouders waren blij geweest toen ze de deur voor haar hadden geopend. Haar moeder had gehuild. En zij had omgekeken naar Bram en voorzichtig geglimlacht.

Bram had haar een kleine lach terug geschonken en was weggereden, de donkere, natte nacht in.

Ja, Bram was speciaal geweest.

En ze hoorde dat andere mensen om haar heen soortgelijke opmerkingen maakten. En ze zag dat die mensen steeds even zwegen, nadat ze hun lovende woorden hadden gesproken. Dat de mensen even zwegen en wegzonken in hun eigen gedachten, hun eigen herinneringen.

Mandy begreep dat Bram speciaal was geweest voor veel mensen en dat ieder daartoe zijn of haar eigen reden had. Redenen die niet werden verteld.

Mandy wendde zich tot het groepje mensen waar ze het dichtst bij had gestaan.

‘Wie was Bram Hogedijk precies?’ vroeg ze.

Ze keek naar de aarzelende gezichten.

Niemand gaf antwoord.

Later, tegen het eind van de koffietafel, toen het glas werd geheven ter nagedachtenis van Bram, stelde Louise dezelfde vraag aan alle aanwezigen in het restaurant.

‘Wie was Bram Hogedijk?’ vroeg ze. Ze keek rond. ‘We weten dat hij een paar jaar geleden ons dorp binnenreed met zijn oude auto en dat hij op zoek was naar werk. We weten dat hij in een caravan op camping De Hoek woonde en dat hij altijd vriendelijk en behulpzaam was. Ja, dat hij misschien een van de prettigste mensen was die ons dorp rijk was. Maar wie was hij werkelijk?’

Mensen mompelden vaag. Maar niemand in het restaurant kon werkelijk antwoord geven op de vraag wie Bram Hogedijk eigenlijk was. Niemand in het restaurant wist waar Bram vandaan kwam, wat zijn achtergrond was en waarom hij destijds het dorp was binnengereken.

Ze kwamen tot de ontstellende conclusie dat Bram, die de diepste geheimen van menig dorpeling kende, voor ieder van hen in zekere zin nog altijd een vreemdeling was.